

Vloek of zegen? 100 jaar alcoholwet

Joanie Dehullu

Afb. 1 | De Belgische Nationale Herbergiersfederatie protesteert tegen de Wet Vandervelde: de politiemann - een karikatuur van Emile Vandervelde - wijst de man met het borreltje in de hand terecht; de man met twee stopen in de hand mag wel drinken. Collectie Koninklijke Bibliotheek, Brussel.

Op 29 augustus 2019 is het 100 jaar geleden dat de beruchte Wet Vandervelde, de wet 'op het regiem van den alcohol' in werking trad. Alcohol drinken op publieke plaatsen was vanaf dan verboden. In detailhandels kon je alcohol enkel minimum per twee liter kopen. De wet werd in 1984 vervangen door de nog steeds geldende 'borrelwet'. Stemmen voor een nieuw globaal alcoholplan klinken ook vandaag steeds luider. Maar wie was Emile Vandervelde, die zijn naam gaf aan de alcoholwet? Hoe kwam de wet tot stand? Waarom was er nood aan een alcoholwet? Wat hield de wet in? En wat waren de gevolgen?

Dit artikel, geschreven op basis van een literatuurstudie, wil inzicht geven in de totstandkoming van de wet en in de effecten die de wet al dan niet had.

Alcoholplaag onder de arbeidersklasse: feit of fictie?

Eind 19de eeuw woedde de strijd tegen het drankmisbruik in Amerika en Europa in alle hevigheid. In Amerika leidde dat van 1920 tot 1933 tot de drooglegging of *Prohibition*, een algemeen verbod op de productie en verkoop van alcohol. In België richtte men zijn pijlen vooral op het jenevermisbruik. De industrialisering en de grootschalige binnenlandse productie maakte jenever goedkoop en bereikbaar voor iedereen. In de tweede helft van de 19de eeuw werd het drankverbruik onder de arbeiders steeds meer als problematisch ervaren. Men zag het drinken van jenever toen als een hoofdoorzaak van de lage levensstandaard van veel arbeiders. Anti-alcoholverenigingen van verschillende politieke en ideologische strekkingen schoten als paddenstoelen uit de grond en probeerden paal en perk te stellen aan het alcoholgebruik onder de arbeiders door hen continu te bestoken met artikels en afbeeldingen in kranten en tijdschriften, brochures, meetings, optochten, tentoonstellingen, preken, lessen en affiches en prenten. Elke anti-alcoholvereniging had voorstellen om het alcoholisme onder de arbeiders aan te pakken, maar er was zeker geen eensgezindheid. De meeste bonden focusten op het belang van matigheid en niet op onthouding. De propaganda was zo heftig dat omstreeks 1900 niemand nog twijfelde aan het bestaan van een oorzakelijk verband tussen jenever en armoede, ziekte, zelfdestructie, misdaad, bedrog en zedeloosheid. De drankzucht van de arbeider was het centrale probleem geworden en leidde de aandacht af van de onderliggende redenen van de problematiek: lage lonen, lange werktijden, slechte behuizing en het ontbreken van stemrecht.

Het is niet verwonderlijk dat Emile Vandervelde (1866-1938), jurist uit de Franstalige Brusselse burgerij, aan de wieg stond van de alcoholwet uit 1919. Al in 1898 publiceerde Vandervelde, op dat moment recent verkozen als volksvertegenwoordiger voor de Belgische

Afb. 2 | Lucien Foller, Affiche L'Alcool est un Poison, 1910, collectie Jenevermuseum, Hasselt.

werkliedenpartij, een brochure met als titel 'De werkliedenpartij en de dronkenschap'. In de brochure geeft Vandervelde aan dat de alcohol – lees: jenever – bij de toenmalige werkende klasse voor veel sociale ellende zorgde. Hij staaft dat met cijfermateriaal: op 1 maart 1892 waren er in België 175.000 herbergen, ofwel een gemiddelde van één herberg per 36 inwoners of één herberg per negen mannen ouder dan 20 jaar. Het verbruik kwam neer op een budget van 115 miljoen frank, het tienvoudige van de toenmalige onderwijsbegroting.¹ Hij weerlegde ook de gangbare argumenten pro alcohol onder de arbeidersklasse: alcohol verwarmt, alcohol voedt, alcohol wakkert de werkzaamheid van de geest aan, alcohol versterkt.

Vandervelde geloofde in een alcoholverbod. Hij pleitte eind 19de eeuw al voor geheelonthouding, maar was er zich van bewust dat dat bijzonder gevoelig lag. Hij zag dit verbod als een kans voor de arbeidersklasse om voor haarzelf op te komen. De ellende van de arbeiders bevorderde volgens hem het alcoholisme, maar omgekeerd was alcoholisme op zijn beurt de grote oorzaak van ellende en zedenbederf: *“Geen socialist die loochent dat ellende, slechte voeding, gebrekkige huisvesting, langen arbeidsduur er niet geweldig aan bijdragen om de geneverpest te ontwikkelen. Maar als de ellende het alcoholisme bevordert, het alcoholisme op zijne beurt is eene groote oorzaak van ellende en zedenbederf. Ook heeft het socialistisch proletariaat voor plicht, te strijden tegen den vijand van buiten, tegen den kapitalist die het uitzuigt, maar ook tegen den vijand van binnen, die het de ingewanden afknaagt, tegen die ingebeelde noodwendigheden (?) die het beste zijner inkomsten en zijner krachten opsloppen!”*.²

Was er werkelijk een jeneverplaag aan het einde van de 19de eeuw? Of bestond het alcoholisme vooral in de denkwereld van de burgerij, terwijl de realiteit lang niet zo dramatisch was?

Enkele cijfers geven meer duiding. In de jaren 1830 bedroeg de consumptie van alcohol (aan 50% vol), zonder onderscheid te maken tussen leeftijd, geslacht of sociale klasse, zo'n 6,5 liter per jaar per hoofd. De crisisjaren van 1840 en 1850 hebben dat cijfer doen verminderen tot 5,4 liter per jaar per hoofd. In de jaren 1850 tot 1870 klom de consumptie terug op tot 9,5 liter per jaar per hoofd. Na 1880, de start van het hevige campagnes van de matigheidsbonden, bleef de consumptie dat peil aanhouden tot rond 1900. De Belgische consumptiecijfers verschilden niet veel van deze in de omringende landen. Tussen 1880 en

¹ Vandervelde 1898, p. 1-2; De Ruyver 1982, p. 342.

² Vandervelde 1898, p. 5.

1890 dronk de Belg gemiddeld 8,9 liter alcohol per jaar, de Duitser 8,8 liter, de Nederlander 9,2 liter en de Fransman 7,8 liter.³

De stijging van de consumptie was echter niet alleen op rekening van de arbeiders te schrijven. Het alcoholisme was geen kwaal eigen aan de arbeidersklasse. Ook de burgerij, maar dan minder opvallend, dronk alcohol. Uit een vergelijking tussen de cijfers van de ingevoerde alcoholische dranken en die van de totale alcoholconsumptie, blijkt dat de groei van de totale consumptie sterk door de invoer bepaald werd. De burgerij kocht vermoedelijk vooral de duurdere, buitenlandse producten, terwijl de arbeidersklasse eerder de binnenlandse producten dronk.

Een opeenvolging van wetten en wetsvoorstellen

Aan het einde van 19de eeuw voerde ook de wetgevende overheid op verschillende fronten strijd tegen het alcoholisme. Tussen 1842 en 1912 volgde de ene accijnsverhoging na de andere. Ongeveer 70% van de prijs van een fles jenever kwam in handen van de fiscus. Het was niet alleen een poging om het alcoholisme onder de arbeiders in te dijken, maar ook een gemakkelijke manier om in een crisisperiode geld in de schatkist te krijgen.

Een eerste belangrijke wet in de strijd tegen het alcoholisme is de Wet op de openbare dronkenschap van 16 augustus 1887. Met deze wet wilde de overheid de "algemene verloedering van de zeden" door het alcoholmisbruik tegengaan. De wet bestraft iedereen die op straat, in drankgelegenheden of op andere publieke plaatsen dronken werd aangetroffen en verbood meteen ook "bacchanale duels" en het schenken van alcoholhoudende dranken aan minderjarigen onder de zestien als ze niet onder de hoede stonden van een andere persoon. Sterkedrank mocht alleen in cafés verkocht worden en niet meer door "colporteuses" die behalve jenever ook zichzelf aan de voorbijgangers op straat aanboden... Herbergiers en caféhouders mochten geen krediet meer geven. Wanneer een klant de zaak verliet zonder te betalen, kon de cafébaas de schulden niet terugvorderen via de rechtbank.

Enkele maanden later, op 16 november 1887, ondertekende België het verdrag van Den Haag dat de verkoop van alcohol aan schippers en hun bemanning op volle zee verbood en zo de "cabarets flottants", drijvende drankgelegenheden die bij schepen voor anker gingen en de zeelui van drank voorzagen, aan banden legde. In 1888 volgde het verbod om lonen in herbergen uit te betalen.

³ Scholliers 1996, p. 152.

Cafés, die alcohol schonken, moesten vanaf 1889 een vergunning hebben. Met deze wet probeerde de overheid het aantal cafés en drankslijterijen drastisch te doen dalen. In 1896 telde België maar liefst 187.000 herbergen. De overheid verving het vergunningsrecht in 1912 door een openingstaks.

Op 15 april 1896 volgde de wet op de import van alcohol en op stokerijen: een omvangrijke wet die niet alleen het invoerrecht op buitenlandse alcohol regelde, maar ook zeer vergaande maatregelen stipuleerde op de werking in de distilleerderijen. Met deze wet wilde de overheid een einde maken aan de vele, vaak kleine en lokale, stokerijen in België.

Politici kwamen met verschillende wetsvoorstellen op de proppen. Het ene al strenger dan het andere: van een verbod op het schenken van alcohol in 'cabarets' tot een staatsmonopolie voor het stoken van alcohol. Meestal bleven die voorstellen zonder gevolg. Enkele voorbeelden.

De katholieke senator Jules Le Jeune (1828-1911) diende op 8 november 1898 een wetsvoorstel in waarvan het uiteindelijke doel was het schenken van eau-de-vies in 'des cabarets' te verbieden. Voor de detailverkoop van gedistilleerde alcoholische dranken, likeuren op basis van alcohol en gegiste dranken met een alcoholgraad hoger dan 18% vol was een verkoop van minder dan 5 liter verboden. Het verbod ging niet op voor hotels, herbergen en restaurants, instellingen uitgebaat door de staat, provincie of gemeente en buffetten van trein- en tramstations, kortom voor consumptie ter plekke. Het wetsvoorstel bleef zonder gevolg.

Het wetsvoorstel van de socialistische senatoren Edmond Picard (1836-1924) en Henry La Fontaine (1854-1943) uit 1896 ging nog verder en ging uit van een staatsmonopolie voor alcoholproductie: een beperking van de productie van niet-industriële alcohol tot 10 liter aan 50% vol per jaar per inwoner. Deze productie zou dan jaar per jaar verminderen met minstens een halve liter. Men hoopte zo de consumptie van alcohol binnen 20 jaar volledig te bannen. De vermindering van de hoeveelheid ging gepaard met een verhoging van de prijs: niet-industriële alcohol mocht niet verkocht worden aan een prijs onder de 2 francs per liter aan 50% vol. Deze prijs zou elk jaar met minstens 25 centimes verhoogd worden. De invoer van alcohol werd zelfs verboden voor particulieren. Ook van dit wetsvoorstel kwam niets in huis.

Op 25 juli 1899 dienden de volksvertegenwoordigers Henri Carton de Wiart (1869-1951), Hector Denis (1842-1913), Georges Lorand (1860-1918), Jules Renkin (1862-1934) en Louis Stouffs (1863-1933) in de Kamer een wetsvoorstel in "sur la restriction progressive de la fabrication et de la consommation des boissons alcooliques distillées". Dit wetsvoorstel over

Stad Hasselt.

DE BURGEMEESTER der Stad Hasselt

Maakt bekend de volgende verordening, ten verzoeke van
den Heer Keizerlijken Kreischef :

Er zijn mij wederom eene menigte gevallen aangegeven geworden, dat niettegenstaande het bestaande verbod, genever aan de bevolking geschonken wordt.

Buitendien is het ter mijner kennis gekomen dat verscheidene Burgemeesters, waarschijnlijk in de gedachte dat het geneververbod voor de Belgische bevolking wederom opgeheven was, hunne gemeentenaren bekend gemaakt hebben, dat er wederom genever in de dranklokalen aan de burgerlijke bevolking mocht geschonken worden.

Deze meening berust op eene dwaling.

Het verstaat zich van zelf dat, zooals voorheen, het schenken van genever, onder welke vorm het ook zij, zelfs zonder betaling te verlangen, aan de geheele bevolking evenals aan de militairen, onder strenge straffen voor de Caféhouders evenals voor de gasten verboden is.

HASSELT, den 4 September 1915.

De Burgemeester,
Ferd. PORTMANS.

de partijgrenzen heen stelde onder meer het volgende voor: enkel de staat mag alcoholische gedistilleerde dranken produceren en importeren, particulieren mogen likeur in flessen importeren, maar betalen een importtaks van 5 francs per liter, bestaande private stokerijen worden opgeheven en hun bezittingen gecompenseerd, de productie van alcohol voor consumptie wordt elk jaar bij koninklijk besluit vastgelegd, overstijgt het eerste jaar de 50 miljoen liter niet en wordt elk jaar verminderd met 2 miljoen liter. Ook dit wetsvoorstel leidde tot niets.

De grote ommekeer

De uitbraak van de Eerste Wereldoorlog was een keerpunt in de strijd tegen het alcoholgebruik. Om de rust te bewaren, was het voortaan verboden om in herbergen en op andere openbare plaatsen jenever te schenken of te verkopen. Met verschillende en herhaalde aanplakbiljetten werd dit aan de bevolking duidelijk gemaakt. Vanaf 1916 controleerde de Duitse overheid de stokerijen streng. Ze stelde reglementen op en beperkte de productie, onder andere omwille van een gebrek aan graan, en regelde de verkoop van alcohol.

Door dit 'gedwongen' alcoholverbod daalde de alcoholconsumptie drastisch. Het aantal stokerijen in België liep terug van 120 in 1913 tot 18 in 1919.⁴ Ook de confiscatie door de Duitsers van de koperen stookinstallaties werkte de daling in de hand. Het verbruik per persoon op jaarbasis daalde: van 5,52 liter in 1913 naar 0,56 liter in 1919.⁵ Deze resultaten kwamen de voorstanders van een algemeen alcoholverbod goed uit. Ze gebruikten die dan ook om na de Eerste Wereldoorlog hun visie door te drukken.

Nog tijdens de bezetting stuurde de regering in Le Havre een vragenlijst uit naar prominenten uit verschillende kringen, achtergebleven in België, met onder meer de vraag: "Wat moet het programma zijn van de nieuwe regering inzake belastingen, de strijd tegen alcoholisme en Vlaamse vorderingen?" Quasi unaniem kwam het antwoord dat het nu het moment was om radicale maatregelen op te leggen om het alcoholisme uit te roeien. Daarbij spraken de meesten zich uit voor een staatsmonopolie op de productie en de verkoop van alcohol.

In bezet België bereidde de "groupe d'études de l'alcoolisme" met als voorzitter professor Georges De Leener (1879-1965), in opdracht van het Institut de Sociologie Solvay, een

⁴ De Boe 1952, p. 30.

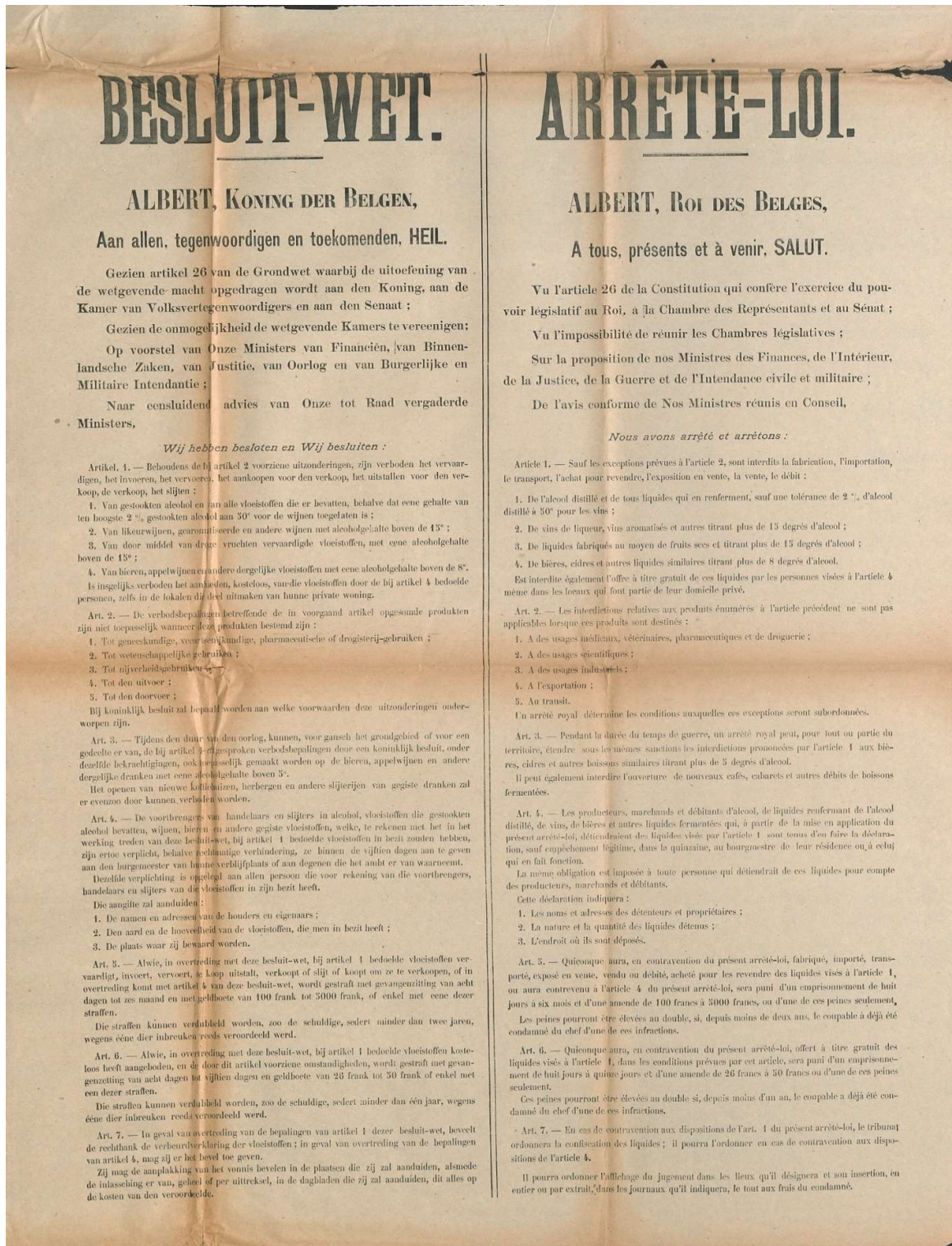
⁵ De Boe 1952, p. 26; Jaarboek 1925, p. 4; Vervaeck 1928, p. 13.

voorontwerp voor in 53 artikelen voor een alcoholwet. De groep deed daarvoor een beroep op dokters, hoge functionarissen van de financiële administratie, industriëlen en ondernemers, fysiologen en economen. De resultaten van hun studiewerk werd begin 1919 gepubliceerd in het boekje 'L'action de l'Etat contre l'alcoolisme'. Een staatsmonopolie stond daarbij centraal, zowel wat betreft de handel als de productie. Zij pleitten bovendien voor een absoluut verbod op de consumptie van eau-de-vie en geestrijke likeuren in elke publiek toegankelijke gelegenheid. De staat kocht alcohol in bij stokerijen die toestemming hadden om alcohol voor consumptie te stoken. De volumes waren gelimiteerd en de staat legde de verkoopprijs vast.

Tegelijkertijd werd ook in Le Havre op 17 mei 1917 een commissie in het leven geroepen om de alcoholproblematiek te bestuderen. Deze commissie kreeg een dubbele opdracht: voorstellen doen aan de regering om de maatregelen, genomen tijdens de Eerste Wereldoorlog om het alcoholisme aan banden te leggen, te bestendigen na de bevrijding en een wetsvoorstel inzake alcohol voor te bereiden voor bevrijd België. De commissie werd geleid door Emile Vandervelde, die in de nieuwe Belgische regering na de bevrijding minister van justitie werd. De commissie verwoordde het zo aan Koning Albert I: "*Une fois l'ennemi chassé, nous devons donc nous mettre au travail pour relever les ruines qu'il a accumulées et reprendre le plus tôt possible notre rang parmi les grandes nations industrielles, commerçantes et agricoles; chacun devra s'adonner corps et âmes à cette entreprise et y consacrer tous ses instants. Il serait désastreux que l'alcoolisme détournât en un pareil moment, nos énergies et nos ressources.*"⁶ Het werk van deze commissie resulteerde in de besluitwet van 15 november 1918. Die besluitwet hield een algemeen verbod in op de productie, de import, het transport, de aan- en verkoop en het schenken van sterkedrank, wijn en likeuren met een alcoholgehalte hoger dan 15% vol en bieren en cider met een alcoholgehalte hoger dan 8% vol. De reacties op de besluitwet bleven niet uit. De producenten lieten van zich horen en eisten een schadevergoeding voor het verlies aan inkomsten. Ook de herbergiers vroegen om de besluitwet te laten intrekken.

Op 20 maart 1919 stelde de regering aan de Kamer van Volksvertegenwoordigers voor om de besluitwet van 15 november 1918 af te schaffen. De regering deed twee nieuwe, gematigdere wetsvoorstellen: een om de accijnzen op alcohol te verhogen en de clandestiene stokerijen zwaarder te straffen en een ander om het alcoholisme te bestrijden door middel van maatregelen met betrekking tot de verkoop en de consumptie van alcohol.

⁶ De Boe 1952, p. 67.

Afb. 4 | Besluitwet van 15 november 1918, collectie Felixarchief/Stadsarchief, Antwerpen.

Beide voorstellen mondden uiteindelijk, na hevige discussies in Kamer en Senaat, uit in de nieuwe wet op het alcoholregime van 29 augustus 1919. Op 10 september 1919 werd de wet gepubliceerd in het Belgische Staatsblad. De wet kreeg snel – tegen de zin van Emile Vandervelde die het compromis onvoldoende vond – de naam ‘Wet Vandervelde’.

De fameuze Wet Vandervelde

De Wet Vandervelde verbood het aanbieden, verkopen of consumeren van sterkedrank in alle publiek toegankelijke plaatsen, zoals hotels, cafés en stations. Drankgelegenheden mochten geen sterkedrank meer in voorraad hebben, ook niet in de aanpalende woning. Het verbod op het houden van sterkedrank in een aanpalende woning moest de creativiteit van de cafébazen tegengaan die sterkedrank in hun woonhuis zouden stockeren. Iets wat gedurende al de jaren dat de Wet Vandervelde van kracht was inderdaad schering en inslag was, al dan niet met een medisch attest. Zo zijn er meldingen van herbergiers die een medisch attest van hun dokter kregen voor het bewaren van kirsch tegen hun reuma of van anisette voor hun vrouw.⁷

De bevolking kon enkel nog sterkedrank kopen voor eigen gebruik, bij handelaars zonder verbruikszaal. En dan alleen met minstens twee liter tegelijk. Het gevaar bestond dat het drankmisbruik zich verplaatste naar de huiselijke sfeer. Bij de discussies over de wet in Kamer en Senaat viel dan ook te horen dat de mensen dan twee liter met een aantal personen samen zouden kopen. Dat achterpoortje probeerde men te sluiten door de – toch al hoge – jeneveraccijnzen te verviervoudigen. Alcohol werd zo een luxeproduct voor de arbeider.

Emile Vandervelde stelde het op 7 augustus 1919 tijdens het debat in de Kamer zelf als volgt wanneer hij het nieuwe voorstel afweegt tegenover de besluitwet van 15 november 1918:

“L’arrêté-loi comporte la prohibition absolue de l’alcool de bouche, tandis que le projet actuel interdit seulement la vente et la consommation dans les débits de boissons, et il autorise, par conséquent, la consommation à domicile. Je dois avouer ma crainte de voir se développer, dans des proportions redoutables, cette consommation à domicile. Il suffira, en effet, d’acheter soit individuellement, soit en coopération, deux litres d’alcool pour pouvoir s’alcooliser chez soi ou alcooliser les membres de sa famille. C’est un concession qu’il m’est pénible de faire; mais ce qui me rassure un peu, c’est que le projet de loi établit des droits

⁷ Jaarboek 1924, p. 46.

Afb. 5 | De accijnzen op zoek naar alcohol, 1919-1921, collectie Jenevermuseum, Hasselt.

Afb. 6 | Herbergiers, restauranthouders en hoteliers vragen de herziening van de alcoholwet, ca. 1925, collectie Jenevermuseum, Hasselt. In het buitenland en in privéclubs mag sterkedrank geschonken worden, bij hen enkel water en bier.

extrêmement élevés sur l'alcool et que, dans ces conditions, l'alcool sera un produit de luxe, dont il sera difficile aux ouvriers de faire abus.”⁸

Al tijdens de debatten in de Kamer en Senaat over de Wet Vandervelde probeerden brouwers, stokers en caféhouders de wet te verhinderen. Ze deden dat via parlementaire weg, betogingen en algemene sluitingen van de cafés. Tevergeefs. Vanuit de bevolking kwam opvallend weinig protest. De gewone man lag schijnbaar niet wakker van de wet.

Ook na de invoering van de Wet Vandervelde bleven de caféhouders, herbergiers en restauranthouders zich scherp verzetten. Tot diep in de jaren 1930 verhitte de alcoholwet de gemoederen. Vooral tijdens de verkiezingen. Voor- en tegenstanders gebruikten cijfermateriaal om hun standpunt kracht bij te zetten.

Het is niet duidelijk of de Wet Vandervelde ook daadwerkelijk voor een daling van het alcoholverbruik zorgde. Al vanaf 1900 verminderde de alcoholconsumptie, geruime tijd voor de invoering van de wet, onder meer door de acties van de matigingsbonden, de eerdere wettelijke stappen van de overheid en door de alcoholschaarste tijdens de Eerste Wereldoorlog. Na de Eerste Wereldoorlog haalde het verbruik van sterkedrank niet meer het niveau van voor de oorlog. Door de Wet Vandervelde werd de verwachte stijging van de alcoholconsumptie vlak na de oorlog in elk geval de kop ingedrukt.

In 1900 bedroeg de consumptie van alcohol (aan 50% vol) 9,37 liter per hoofd per jaar, in 1913 was dat gedaald tot 5,52 liter. Vlak na de oorlog, in 1919, bedroeg het 0,56 liter per hoofd. In de jaren 1920 bleef dat verbruik tussen de 2 en 2,50 liter schommelen: 2,43 liter in 1920, 1,98 liter in 1921, 2,39 liter in 1922, 2,19 liter in 1924 en 2,28 in 1927. In 1950 bedroeg het 1,42 liter.⁹

Het verbruik van wijn daarentegen kende een stijging: in 1900 bedroeg het verbruik van wijn 4,64 liter per hoofd, in 1913, 4,61 liter. In 1924 was dat gestegen tot 10,10 liter, in 1927 daalde het terug tot 5,44 liter. In 1950 bedroeg het 5,80 liter per jaar.¹⁰ De consumptie van bier bleef nagenoeg hetzelfde en schommelde rond de 200 liter per hoofd, per jaar: 237 liter in 1913, 141 liter in 1920, 202 liter in 1922, 183 liter in 1924 en 170 liter in 1927. In 1950

⁸ Willems 1971, p. 193.

⁹ De Boe 1952, p. 26; Jaarboek 1925, p. 4 & p. 14; Vervaeck 1928, p. 13, Willems 1971, p. 77.

¹⁰ De Boe 1952, p. 30; Jaarboek 1925, p. 4 & p. 15; Vandervelde 1924, p. 47; Vervaeck 1928, p. 15-16; Willems 1971, annexe D.

WETGEVENDE VERKIEZINGEN 1936

DE ALCOHOLWET

- 1. Heeft de wet van 29 Augustus 1919 haar doel bereikt ?**

Door haar ontstonden **300,000** geheime drankslijterijen, waar de dronkenschap, de ontucht en de onzedelijkheid uitgebreid worden ten nadeele van **100,000** eerlijke handelaars, die bezorgd zijn om het betalen hunner taksen en belastingen en derwijze bijdragen tot de heropbeuring des lands.

NEEN
- 2. Heeft de wet van 29 Augustus 1919 het alcoholverbruik doen afnemen ?**

Het alcoholverbruik heeft in ontzaglijke verhouding toegenomen (zie nevenstaande tabel) : ➡ Afkondiging der wet, in **1919, 0.56 Liters.** per Onweerlegbare cijfers, in **1934, 3.5** » inwoner

NEEN
- 3. Heeft de wet van 29 Augustus 1919 haar maximum aan de Financiën van den Staat opgeleverd ?**

NEEN

Honderdduizende liters alcohol worden jaarlijks verbruikt zonder eenige baat voor de Schatkist.
- 4. Heeft de Regeering, door de stemming der wet van 29 Augustus 1919, de Belgische Grondwet geschonden ?**

JA

Artikel VI der Grondwet : Alle Belgen zijn gelijk voor de wet.
- 5. Mag eene met de Grondwet strijdige wet blijven bestaan in een land als België waar de leuze luidt « Vrijheid, Gelijkheid » ?**

NEEN

Om deze redenen eischen wij

De Volledige Afschaffing van den Alcohol

**Landelijk Verbond der Herbergiers
Hotel- en Restauratiehouders
van België.**

Vrij van zegel art. 108 5° van het Wetboek, wet van 24 Augustus 1919

Drukkerij Fr. SAEY, 94, Clemenceaulaan, Brussel.

Afb. 7 | Het Landelijk Verbond der Herbergiers, Hotel- en Restaurantiehouders van België pleit bij de verkiezingen van 1936 voor de afschaffing van de alcoholwet, collectie KADOC-KULeuven.

bedroeg het 118 liter per persoon.¹¹ De cijfers variëren soms licht afhankelijk van publicatie tot publicatie.

Tijdens de jaren 1920 en 1930 gebruikten voor- en tegenstanders cijfers om de effecten van de wet kracht bij te zetten, zowel in positieve als negatieve zin. De basis voor deze cijfers is vaak onduidelijk en houden, zeker voor sterkedrank, geen rekening met de productie en het verbruik van clandestiene stokerijen. Dezelfde cijfers werden door beide partijen anders geïnterpreteerd.¹² Degelijk onderzoek naar de werkelijke effecten op het alcoholverbruik, de volksgezondheid en de criminaliteit ontbreekt nog.

Zo stelden tegenstanders van de wet dat de wet de opkomst van de clandestiene stokerijen in de hand werkte. De voorstanders staaften dan weer met cijfers dat het aantal clandestiene stokerijen net door de wet verminderde wegens het wegvallen van de afzetmarkt via de detailhandel en de strenge controle van de fiscale ambtenaren op het transport en de verkoop. Zo ontdekte men in 1919 nog 784 clandestiene stokerijen, 199 in 1920, 52 in 1921, 22 in 1922 en 16 in 1923.¹³ Maar ligt de daling aan de strenge controles of aan het feit dat de clandestiene stokerijen beter verborgen bleven?

Ook het aantal drankgelegenheden zou volgens de voorstanders van de wet snel na de invoering van de wet gedaald zijn: van 138.878 in 1920 – andere bronnen spreken van 152.200 – tot 117.997 in 1923 en 104.033 in 1927. Het aantal winkels, slijterijen waar sterkedrank per twee liter – in theorie althans – verkocht mocht worden, steeg dan weer van 10.697 in 1920 naar 21.129 in 1924 en 18.074 in 1927. Tegen 1950 telde België 37.068 slijterijen. Van publicatie tot publicatie en zelfs binnen één zelfde publicatie konden de cijfers variëren.¹⁴

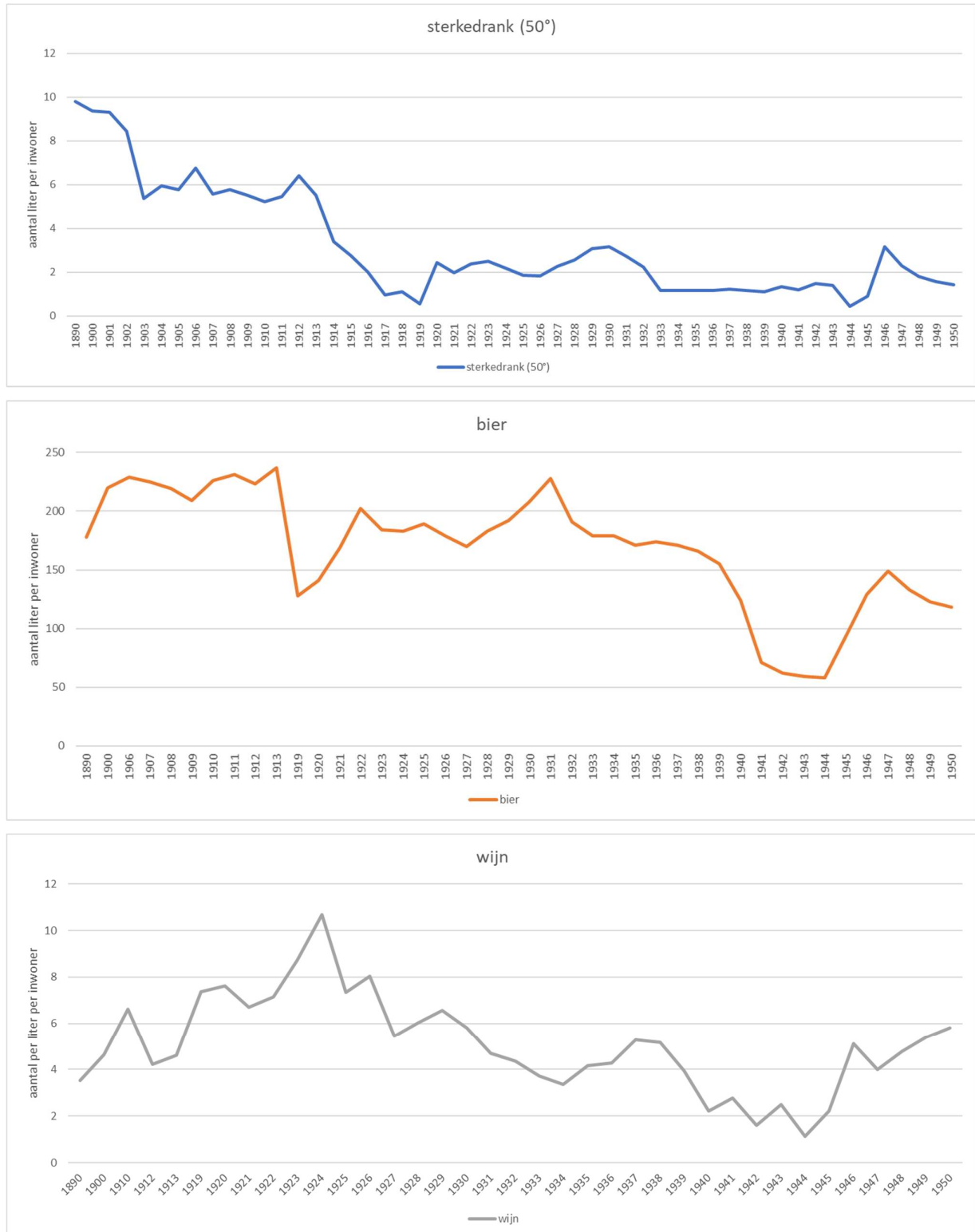
Het Landelijk Verbond der Herbergiers, Hotel- en Restauranthouders van België, de felste tegenstander van de wet, sprak in 1936 van 300.000 geheime drankstijterijen en een aanzienlijk aantal privéclubs die ontstaan zouden zijn naar aanleiding van de wet. De Wet Vandervelde stond immers toe dat er, mits een vergunning, sterkedrank in privéclubs geschonken mocht worden. Dit tot groot ongenoegen van de caféhouders. Zo'n privéclub had een heel specifieke bestaansreden vastgelegd in de statuten, bijvoorbeeld om te discussiëren over de autosport of om sport en cultuur te bevorderen, en bezoekers aan een

¹¹ De Boe 1952, p. 19; Jaarboek 1925, p. 4 & p. 15; Vandervelde 1924, p. 47; Vervaeck 1928, p. 15; Willems 1971, annexe D.

¹² Collin 1936, p. 7-9.

¹³ De Boe 1952, p. 27; Vandervelde 1924, p. 12-13 & p. 43-45.

¹⁴ De Boe 1952, p. 28-30; Vervaeck 1928, p. 16.

Afb 8 | Het verbruik van sterkedrank, bier en wijn van 1890 tot 1950

privéclub moesten lid zijn. Vaak werd door de eigenaars een oogje dichtgeknepen. In de collectie van het Nationaal Museum van Douane en Accijnzen in Antwerpen worden nog processen-verbaal tegen dergelijke privéclubs bewaard.

Dalende cijfers over het totaal aantal opnames in psychiatrische ziekenhuizen ten overstaan van het aantal alcohol gerelateerde opnames, over het aantal krankzinnigen door alcohol, over het aantal landlopers in Wortel en Merksplas voor de mannen en in Saint-André voor de vrouwen staaften in de publicaties van de voorstanders het positieve effect van de wet. Vaststellingen van en veroordelingen ten gevolge van openbare dronkenschap halveerden bijna in de periode 1908-1913 tot 1920-1925. Ook deze daling werd aan de Wet Vandervelde toegeschreven.

Tegenstanders van de wet stelden dan weer dat de wet zijn doel voorbijschoot: de inkomsten van de staat door taksen op alcohol daalden in plaats van te stijgen. Bovendien was – volgens de tegenstanders – de wet ongrondwettelijk, omdat ze het principe van iedereen gelijk voor de wet – elke inwoner mocht alcohol kopen, in huis hebben en drinken, behalve de cafébaas – en het recht op vrije handel voor de herbergiers en caféhouders schaadde.

In 1939 paste de overheid – na ettelijke pogingen – de Wet Vandervelde via drie besluitwetten uiteindelijk licht aan, vooral op het vlak van het bestraffen van overtredingen. Ook daarna bleef de wet de gemoederen beroeren en werden met de regelmaat van een klok wetsvoorstellen ingediend om de Wet Vandervelde te wijzigen of in te trekken en te vervangen.

Het einde van een tijdperk

Rond 1980 gingen steeds meer stemmen op om de Wet Vandervelde te vervangen. De wet werd niet meer toegepast en de strafrechtbank trad niet meer op. De verkoop van minimaal twee liter sterkedrank was niet meer van de tijd. Op 1 januari 1984 verving de overheid de Wet Vandervelde door de Wet Gol-De Clercq. Deze nieuwe 'borrelwet' werd niet door iedereen op gejuich onthaald. Wetenschappers en hulpverleningsorganisaties vreesden een stijgend aantal alcoholproblemen en klaagden aan dat ze niet in de bespreking betrokken waren. Net voor de stemming in de Senaat probeerden een aantal verenigingen de afschaffing van de Wet Vandervelde nog tegen te houden. Maar tevergeefs. Later probeerden ze via amendementen hun invloed te laten gelden.

Wat houdt de nieuwe 'borrelwet' in?

- Om sterkedrank te verkopen heb je een vergunning nodig.

- Sterkedrank heeft een alcoholgehalte hoger dan 22% vol bij 20 °C.
- Minderjarigen mogen in drankgelegenheden geen sterkedrank drinken of kopen om mee te nemen.
- Sterkedrank verkopen of gratis aanbieden is verboden op de openbare weg of autoweg en – tenzij na speciale toestemming – op occasionele drankgelegenheden bij culturele of sportieve manifestaties.
- In drankgelegenheden mogen geen uithangborden, aanplakbiljetten of emblemen voorkomen die aanzetten tot het verbruik van sterkedrank.

De borrelwet van 1984 geldt nu nog steeds. Wel is sinds 10 januari 2010 een wetwijziging van kracht over het verkopen en schenken van alcohol aan jongeren:

- Het is verboden om alcohol te verkopen, te schenken of aan te bieden aan jongeren onder de 16 jaar. Dit verbod omvat alle alcoholhoudende dranken van meer dan 0,5% vol, zoals bier, wijn, enz.
- Het is verboden om sterkedrank te verkopen, te schenken of aan te bieden aan jongeren onder 18 jaar. Elke persoon die alcohol of sterkedrank wil kopen, moet zijn leeftijd aan kunnen tonen.

De laatste jaren gaan steeds meer stemmen op voor een nationaal en integraal alcoholplan. Maar dit is tot nog toe nog niet gerealiseerd. Verschillende instanties pleiten ervoor om de minimumleeftijdsgrens voor alle alcoholhoudende dranken op te trekken naar 18 jaar.

Literatuur

- Collin, Theo. La Vérité sur la question de l'alcool. Confédération Nationale des Cafetiers, Hoteliers et Restaurateurs de Belgique, 1936.
- Collin, Theo. De Alcoholkwestie. Waarom een herziening der wet van 29-8-1919 betreffende het alcoholregime zich opdringt. Uitgave van de Nationale Federatie der Beroepsvereniging van Herbergiers, Hotel- en Restauratiehouders van België. Brussel, 1946.
- De Boe, André. Beroepsbelangen of volksbelang? Een onderzoek over de doelmatigheid van de huidige drankwetgeving in de strijd tegen het alcoholisme. Brussel, 1952.
- Debrauwere, Julie. Het beeld van alcohol. Een historische discoursanalyse van de antialcoholcampagnes tussen 1879 en 1919. (Licentiaatsverhandeling VUB, 2007)
- de Brouckère, Louis, Jadot, René, e.a. Emile Vandervelde: l'homme et son oeuvre. Brussel, 1928.
- De Cleyn, Ann. De afschaffing van de Wet Vandervelde. Doorlichting van het besluitvormingsproces. (Licentiaatsverhandeling KUL, 1985)

- Dekens, Evelien, Debrauwere Julie en Jacobs, Davy. Pierre le buveur et Jean l'abstinent. Het laat 19de-eeuwse en vroeg 20ste-eeuwse antialcoholoffensief in beeld. Brugge, 2008.
- De Leener, Georges. L'action de l'Etat contre l'alcoolisme, Brussel-Parijs, 1919. Uitgave van Instituts Solvay. Institut de sociologie. Travaux des groupes d'études de la reconstitution nationale.
- De Ruyver, Brice. 'De alcoholwet Vandervelde in historisch en ideologisch perspectief'. Tijdschrift voor sociale wetenschappen, 1982, 4, 342-369.
- Grisez, Lieve. Verbruikspatronen van alcoholische dranken m.b.t. de Wet Vandervelde. (Licentiaatsverhandeling KUL, 1984)
- Heyselbergs, Benny, De ontstaansgeschiedenis van de Wet Vandervelde en het impact op het alcoholgebruik (Licentiaatsverhandeling KUL, 1986)
- Heyrman, Peter. Middenstandsbeweging en beleid in België 1918-1940. Tussen vrijheid en regulering. Leuven, 1998.
- Jaarboek van het Middenstudiecomiteit tegen het Alcoholisme. Brussel, 1924-1925.
- Jacquemyns, Guillaume. Opinions des Belges au sujet de la loi sur l'alcool, du permis de conduire et de l'assurance obligatoire, des devoirs à domicile, du coût de la vie, du relèvement de l'Allemagne. Brussel, 1950.
- Lockkamper, Nancy. Een situatieschets van de antialcoholische beweging in het laatste kwart van de 19de en het begin van de 20ste eeuw. (Licentiaatsverhandeling VUB, 1994)
- Lockkamper, Nancy. 'Les cafetiers après la loi Vandervelde'. Le Cahiers de la Fonderie. Revue d'histoire sociale et industrielle de la région Bruxelloise, Service compris: hôtels, restaurants, cafés. juni 1995 (nr. 18), 33-38.
- Scholliers, Peter. "'Een vijand dien men kennen moet" Jenever in België in de 19de en vroege 20ste eeuw' in: Van Schoonenberghe, Eric. Jenever in de Lage Landen, Brugge, 1996, p. 138-157.
- Van den Berghe, E. Emile Vandervelde. Sa doctrine, son action. Parijs, 1928.
- Vandervelde, Emile. De Werklieden-Partij en de dronkenschap. Gent, 1898.
- Vandervelde, Emile. La loi sur l'alcool et ses résultats. Brusel, 1924.
- Vandervelde, Emile & Wauters, A. La revision de la loi sur l'alcool. Luik, juli 1938.
- Verbanck, P. 'Evolution de la consommation de boissons alcoolisées en Belgique' in: Revue de l'Alcoolisme, 1976 (22), 3, 48-52.
- Verboven, Hilde. Een schatkist vol jenever. Hasselt, 1993.
- Verslag over de alcoholkwestie. Beschouwingen van de Nationale Federatie der Beroepsverenigingen van Herbergiers, Hotel- en Restauratiehouders van België, over de onontbeerlijke herziening van de Wet van 29 augustus 1919 betreffende het alcoholregime. (s.l.), (s.d.).

- Vervaeck, Louis. Les conséquences sociales et médicales de la Loi de 1919. Antwerpen, augustus 1928.
- Vleugels, An. Narratives of Drunkenness: Belgium 1830-1914. Oxfordshire, 2013.
- Willems, Nicole. La loi Vandervelde et ses antécédents. (Licentiaatsverhandeling ULB, 1971)

Jenevermuseum, Hasselt, 2019

www.jenevermuseum.be

Dit werk is gelicenseerd onder een Creative Commons Naamsvermelding-NietCommerciaal-GeenAfgeleideWerken 3.0 Unported licentie. Bezoek <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/> om een kopie te zien van de licentie.